

УДК 347.4(477).001.76

Голубєва Немі Юрїївна,

д. ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ (ВЧЕННЯ) ПРО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Постановка проблеми. Zobов'язання по-сідають одне з центральних місць у цивілістичній доктрині, а zobов'язальні правовідносини є ключовими в цивільному обороті, оскільки визначають його динаміку. Крім того, цивільно-правові zobов'язання – необхідний і найважливіший елемент нормального функціонування ринкових відносин. Тому, одним з основних напрямів і перспектив розвитку цивілістичної доктрини має стати дослідження саме zobов'язального права.

Оскільки zobов'язання є однією з ключових цивільно-правових категорій, це зумовлює увагу до них як з боку законодавців, так і з боку науковців.

Але, як вірно підкреслює Р. Майданик, незважаючи на незмінність основних підходів щодо поняття zobов'язання, які сформулювали римські юристи, воно залишається предметом наукових дискусій і неоднозначних оцінок у правозастосовчій практиці. У сучасних умовах актуальність цих питань викликана тенденцією до взаємопроникнення приватних і публічних правовідносин, формування традицій наднормативного регулювання в цивільному праві, що вимагає більш адекватного правового регулювання, у тому числі засобами zobов'язального права. Відсутність системних наукових праць і брак традицій судової практики при вирішенні конкретних спорів не дає можливості сформулювати системний підхід можливих шляхів вирішення правових проблем поняття zobов'язання [1, с. 67].

Маємо погодитися з Л.В. Щенніковою, що нові класичні праці у сфері zobов'язального права, подібні до праць М.М. Агаркова, О.С. Іоффе, Т.Б. Новицького та Л.А. Лунца, так необхідні в нових сучасних умовах динаміки ринкових відносин, на жаль, не появляються. Проте zobов'язальне право, у тому числі його загальна частина, має бути на передових позиціях і відігравати в теорії цивільного права дедалі більш помітну роль [2, с. 8-11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальними положеннями про zobов'язання займалися багато вчених, серед яких можна назвати М.М. Агаркова, Є. Годеме, В.І. Голєвїнського, О.С. Іоффе, Н.С. Кузнєцову, А.А. Лунца, В.В. Луця, Р.А. Майданика, І.Б. Новицького, Р. Сават'є, Ф.К. Савін'ї, Ю.Б. Фогельсона, Р.Б. Шишку та багато інших.

Вивчення та аналіз праць зазначених науковців дали змогу визначити й оцінити стан досліджуваної проблеми, виявити та дослідити питання, що постали на сучасному етапі реформування теорії цивільного права та визначити шляхи їх вирішення.

Метою цієї статті є обґрунтування значення загальної теорії (вчення) про zobов'язання для подальшого вдосконалення цивільного законодавства та методологічні засади побудування загальної концепції про zobов'язання.

Загальна концепція zobов'язання має бути досліджена через осмислення методологічного, систематичного, історичного й лінгвістичного значення цієї категорії.

Тут варто зупинитися на декількох загальних зауваженнях, які мають визначати методологію такого дослідження.

По-перше, має широко використовуватися історичний метод дослідження. Ми живемо у цікавий час – прийняття ЦК України на новому методологічному підґрунті, відродження цивілістики у її класичному розумінні. Саме тому, приступаючи до дослідження намагаємось зберегти культурне та цивілістичне правопріємство. Маємо зважати на те, що у наш час все більшого значення набуває романістика.

І тут варто погодитися із К.І. Скловським, що саме романістика безперечно позначила труднощі нинішньої ситуації: неохоплення усієї повноти духовних досягнень цивілізації, відторгнення

складних і культурно насичених рішень в практичній юриспруденції. Йдеться не стільки про текст, який широко представлений на рівні підручників, коментарів, скільки про контекст, культурний шар, в якому корениться право. Подібно до інших гуманітарних феноменів, право функціонує лише в культурі, але виявляється абсолютно безпорадним, якщо представити його як систему несуперечливих суджень, що лежить в логічній площині. Саме культурний контекст права був найбільшою мірою втрачений, і саме його відсутність викликає основні труднощі сьогодні [3, с. 5-6].

Загально визнано у цивілістиці, що чисельні норми інституту зобов'язання римського права частково рецепційовані українським правом, не дивлячись на те, що за наступні століття, концепція зобов'язань зазнала багато змін, але підґрунтя римського права зіграли велику роль у становленні зобов'язального права європейських, і не тільки, країн. Римське право і досі є фундаментальним для становлення українського зобов'язального права. Такий шлях розвитку зобов'язального права сприятиме гармонізації та вдосконалення норм про зобов'язання. Методологічно не можна нехтувати стрижнем, закладеним римським правом [4, с. 160].

Саме така логіка приводить до висновку, що одним з головних завдань подібного дослідження є акцентування уваги на зв'язку сучасної цивілістики та давньоримської, з'єднання з класичною, гуманітарною тематикою.

По-друге, вирішенню завдання переосмислення багатьох теоретичних проблем зобов'язального права мають сприяти також останні тенденції в дослідженні приватноправових проблем, а саме те, що цивільно-правова доктрина дедалі більше звертається до праць видатних цивілістів XIX – XX століть. Наукові дослідження в галузі зобов'язального права мають продовження і в наше час. Зараз розробка нових положень і підходів спирається на ідеї, теорії, погляди дореволюційних юристів і правознавців радянського періоду розвитку вітчизняного права.

По-третє, вимагає осмислення та встановлення можливості використання конструкцій зарубіжних правових систем. Це дає можливість виявити сутнісні характеристики зобов'язань на сучасному етапі розвитку українського законодавства.

Рішення проблем, які виникають на практиці при виникненні, виконанні чи припиненні зобов'язальних відносин мають вироблятися також з урахуванням досягнень іноземних приватноправових досліджень, що є характерним для вітчизняної правової традиції. Усе це надає велику значущість і глибину правовим дослідженням сучасного етапу.

У розвинутих західних країнах протягом десятиріч років також підтримуються активні наукові дискусії щодо різних інститутів цивільного права, їх застосування на практиці. Цей досвід має бути, якщо не імплементований у національне законодавство, то принаймні досліджений.

Особливо це стосується розвитку вчення про зобов'язання у французькому праві, в якому традиційно зобов'язальному праву приділяється значна увага. При цьому наше завдання не має зводитися тільки до вивчення західного досвіду регулювання тих чи інших питань, а має вирішувати практичні питання – можливість запозичення найефективніших рішень у національне законодавство.

Без порівняльно-правового аналізу важко оцінити ефективність різних варіантів рішення проблем загальної частини зобов'язального права. Ефективність (чи навпаки неефективність) того чи іншого підходу до вирішення певного питання в межах зобов'язального права розвинутих країн дозволить запобігти повтору помилок у національному цивільному праві, допоможе виявити можливість чи взагалі доречність імплементації тих чи інших положень іноземних законодавств.

Використання порівняно-правового методу дозволяє виявити різні ідеї і концепції, оцінювати тенденції розвитку цивільного права в різних країнах, що безперечно збагачує пізнавальний потенціал науки цивільного права.

Незважаючи, проте, на принципові відмінності між законодавством Російської імперії, радянським цивільним правом, правом сучасних зарубіжних країн, вони мають загальні корені – в правових ідеях, засадах і конструкціях, які починаючи з римського права, вироблялися правосвідомістю і, діалектично розвиваючись і еволюціонуючи разом з розвитком цивільного побуту, знаходять свій синтез в сучасному праві – в теоретичній правовій думці і в сучасному українському праві і законодавстві.

По-четверте, в процесі дослідження мають враховуватися особливості методу цивільно-правового регулювання. Саме з точки зору методу цивільного права аналізувались об'єкт зобов'язання і формування його змісту, співвідношення прав і обов'язків сторін зобов'язання. Визначальними характеристиками методу цивільно-правового регулювання для цілей нашого дослідження є рівність сторін зобов'язання та диспозитивність регулювання зобов'язальних відносин.

По-п'яте, мають використовувались надбання теорії права. Цивілісти мають визнати, що не можна допускати послаблення взаємозв'язку теоретико-методологічної і галузевих областей правознавства, маємо визнати необхідність їх інтеграції.

Г.Ф. Шершеневич відмічав, що юристи-галузевики займаються виключно тлумаченням і систематизацією норм позитивного права, а теоретико-методологічні дослідження проводять вчені, дуже далекі від практичного правознавства. Такий стан речей «відбивається вкрай шкідливо» як на правознавстві, послабляючи його теоретичну цінність, так і на філософії права, підриваючи її практичне значення. В результаті юридичні науки страждають крайньою догматичністю, ґрунтуючись на поняттях, що сприймаються ними без всякої критики, займаються приватними аспектами чогось цілого і не до кінця усвідомлюваного [5, с. 15-17]. Дослідження частини дає розуміння науки тільки у зв'язку з дослідженням загального, оскільки в складній області суспільствознавства загальне складає завжди елемент і умову розуміння частини. Саме з цих позицій при створенні загальної концепції зобов'язання мають досліджуватись зобов'язальні відносини: як різновид цивільних відносин та взагалі як різновид юридичних відносин. Мають застосовуватись, відповідно надбання інших галузевих наук та загальної теорії права.

Вірно зазначають у літературі, що без створення власної теоретико-методологічної бази жодна наука не може розвиватися. Сучасна юридична наука найменше приділяє увагу цьому найважливішому напрямку, без якого вона прирікає себе на безпліддя, тупцювання на місці в межах вже дуже давно відомих положень. Ця прогалина має бути заповнена, у тому числі і зусиллями нового покоління правознавців [6, с. 8].

По-шосте, важлива роль зобов'язального права у вирішенні завдань сучасного періоду вимагає постійного розвитку й удосконалення його норм. Великого значення у зв'язку з цим набуває науково обґрунтоване визначення шляхів удосконалення правового регулювання зобов'язальних відносин.

Зобов'язання з часів римських юристів і до наших днів завдяки своєму значенню в регулюванні цивільних майнових відносин завжди було предметом особливої уваги не лише законодавця, але й представників науки цивільного права. Здійснено чимало наукових розвідок цієї категорії, проте низка питань сучасного зобов'язального права, що постали у зв'язку з набранням чинності новим ЦК України, не отримали глибокого теоретичного вивчення й аналізу, що ставить відповідні завдання перед наукою цивільного права.

Крім того, наука не може займатися тільки тлумаченням позитивного права. Ю.С. Гамбаров вважав у край згубним для цивілістичної науки проведення досліджень лише у рамках позитивного права, норм законодавства. Зводити усю юриспруденцію до тлумачення діючого права і, особливо,

відображеного тільки в законодавстві, це означає зводити юриспруденцію як науку до банкрутства [7].

На жаль сьогодні теоретико-методологічним проблемам зобов'язального права не приділяється належної уваги, про що переконливо свідчить тематика дисертаційних досліджень, що проводяться (це, як правило, розгляд окремих різновидів зобов'язань чи договорів).

Для більшої частини дослідників деяким імперативом є прагнення до рішення окремих, приватних практичних проблем, установка на відшукування і освітлення конкретних рішень, казуїстичних ситуацій, або розкриття сенсу і змісту норм діючого позитивного цивільного права [8, с. 1]. Посилання на чинне законодавство в якості головного або єдиного аргументу обґрунтованості наукової позиції стали вже звичними для багатьох цивілістів, які забули, що завданням юридичної науки є, не лише коментування змісту законів, але і теоретико-методологічне обґрунтування їх поліпшення. Будучи зосередженими на проблемах догми цивільного права, цивілісти часто торкаються його фундаментальних теоретико-методологічних проблем лише побіжно, походить, допускають не-правильне використання понятійного апарату, виробленого правовою наукою [9, с. 8-9].

Безумовно, після прийняття кодифікованого акту логічно, що наукові дослідження здійснюються на матеріалах цього акту, його норми тлумачаться максимально близько до його змісту. Однак вже настав час переосмислення норм ЦК України. Варто враховувати, що не завжди законодавець створює норми на бездоганній теоретичній основі, тому не завжди маємо її шукати, сподіваючись на те, що в основі тих, або інших положень лежить якась ви-важена концепція.

Тому, основна ціль цивілістичного дослідження складається в пошуку шляхів оптимізації правового регулювання не з точки зору «правильного» читання закону, а з точки зору приведення його у відповідність із міркувань розумності, справедливості та економічної ефективності. Намагання ж уловити «істинний» смисл закону в тих випадках, коли його за великим рахунком нема, тільки заводять в глухий кут, посилюючи помилки, ускладнюючи правозастосування, зберігаючи правові рішення, які суперечать реальним економічним потребам суспільства. Вірно зазначає А.Г. Карапетов, що «доктрина має вийти з повної залежності від тексту закону, який тлумачить, та дозволити собі маніпулювати буквою закону з ціллю приведення його у відповідність із потребами часу» [10, с. 18, 20].

На цій основі, наприклад, мають розглядатись зобов'язання із немайновим змістом, питання вимог до об'єкту зобов'язання, тобто хоч і спираю-

чись на норми ЦК України, але із більш розширювальним тлумаченням.

Юриспруденція як наука схожа на економічну науку і носить прикладний, практичний характер. Основне завдання вченого-цивіліста складається не у тому, щоб створити найбільш теоретично бездоганну і несуперечливу концепцію (як, наприклад, у математиці), а в тому, щоб розробити такі правила економічної діяльності, які будуть найбільш ефективно і справедливо регулювати відповідні відносини. Тому при визначенні правової природи того чи іншого інституту чи при вирішенні питання тлумачення відповідної норми маємо надавати перевагу не тому варіанту, який більш «красиво» укладається в ту або іншу формально-логічну конструкцію чи концепцію, а тому, який найбільш адекватно втілює принципи економічної ефективності. Ми маємо спочатку знайти оптимальні практичні рішення приватних питань, а потім, при необхідності, синтезувати відповідну нову теорію, загальний принцип, який адекватно узагальнює ці приватні рішення. В подальшому з даної теорії можуть дедуктивно виводитися приватні рішення інших схожих проблем [10, с. 35, 36].

Крім того, можна по-різному підійти до питання визначення поняття та ознак зобов'язання. Дати визначення зобов'язання (наприклад, скористатися законодавчим визначенням), а потім виявити характерні ознаки, властивості зобов'язання, що відрізняє його від інших цивільних відносин. Чи піти шляхом виявлення характерних ознак зобов'язання, практики та ефективності застосування норм про зобов'язання, а потім на цій основі сформулювати поняття, ознаки зобов'язання та характерні риси елементів цього правовідношення, що й було зроблене у цьому дослідженні.

Варто враховувати, що зобов'язальне право не є незмінним. Якщо право, за висловом Є. Годеме, це регламентоване громадське життя, то еволюція останнього супроводжується і еволюцією права [11, с. 19].

Розвиток зобов'язального права неможливий поза розвитком вчення про зобов'язання. На думку В.І. Голевинського, побудова вірної теорії зобов'язань становить собою одне з найважливіших завдань науки та одне з найжиттєвіших питань для будь-якого законодавства, що розвивається [12, с. 2].

Р. Давид та К. Жоффре-Спинозі підкреслювали, що спираючись на римське право, доктрина в країнах романо-германської сім'ї створила зобов'язальне право, яке вважається центральним розділом цивільного права, головним об'єктом юридичної науки. Із зобов'язального права дізнаються, як виникає зобов'язання, який правовий

режим і наслідки невиконання, як воно змінюється і припиняється. Завдяки своїй практичній значущості зобов'язальне право – об'єкт постійної уваги юристів. Звідси його високий юридико-технічний рівень. Як чинник, що визначає єдність правових систем романо-германської сім'ї, зобов'язальне право грає роль, подібну до траста в країнах загального права [13, с. 50].

Велика кількість самих різноманітних зобов'язальних відношень, що обумовлені потребами щоденного життя, потребує побудування загальної теорії зобов'язання чи так званої в науці та законодавстві загальної частини зобов'язального права. Дріб'язкова казуїстика в цьому питанні безплідна, а законодавству навіть шкідлива. Загальні підстави, що визначають необхідний зміст кожного зобов'язального відношення, указівка джерел та наслідків зобов'язання, розподіл їх за окремими видами, і, врешті, способи припинення зобов'язання – це те, що складає найважливішу і найсуттєвішу задачу законодавчої та наукової розробки. Такі питання, як дійсність згоди в договірних зобов'язаннях, подільність та неподільність зобов'язання, солідарність та багато інших, що постійно зустрічаються в зобов'язальних правовідносинах і тому мають бути вирішені, щоб потім могли бути застосовані до кожного окремого випадку. Тільки після установки загальних положень можна з успіхом передбачати і визначати окремі, такі, що зустрічаються найчастіше на практиці, зобов'язальні відносини [12, с. 25].

Однак історичний розвиток законодавства та науки йшов іншим шляхом. Окремі зобов'язання створились раніше, ніж загальна теорія. Нема сумніву, що такий казуїстичний метод не сприяв розвитку суспільного життя. Якби не були чисельні випадки, передбачені законодавцем, вони ніколи не вичерпували всіх зобов'язальних відносин, що зустрічалися в житті, які не знаходили висвітлення в законодавстві. Тільки установлення загальної теорії зобов'язань в законодавчому порядку звільнило потреби щоденного життя від юридичного формалізму, надаючи наперед визнання з боку закону кожного нового відношення, що виникло у зв'язку із поступовим розвитком суспільства [12, с. 26].

Наприклад, у римському праві розмежування між *obligationes juris civilis* и *juris gentium* не дивлячись на поступове протягом тривалого часу їх зближення, ніколи не нівелювалось зовсім. Ще в інституціях Юстиніана збереглися ці відмінності, та значення зобов'язання в тісному смислові було визнане тільки за тими відносинами, яким надано було право позову за цивільним правом («зобов'язання є правовими ланцюгами, що примушують нас щось виконати відповідно до законів

нашої держави» – Д. 1.3.13). Ця відмінність перешкождала розвитку римської теорії зобов'язань. Але римські юристи чудово розробили окремі питання, що відносяться до цієї теорії, які послуговували матеріалом для всіх новітніх законодавств.

В середньовічному звичаєвому праві не могло бути й мови про намагання до установлення абстрактних основ зобов'язального права. Звичаєве право, за своєю суттю, могло стосуватися тільки конкретних відносин. Законодавча ж діяльність тих часів, в галузі цивільного права, була зовсім незначна. Таким чином, не раніше як в XVII-XVIII століттях, внаслідок тодішнього філософського напрямку в правознавстві та намагання кодифікації, теорія зобов'язань стала спочатку предметом наукових досліджень, а потім стала переходити і в цивільні кодекси [12, с. 27].

Казуїстичність цивільного права XIX століття відмічав Д.І. Мейер, жалкуючи про відсутність загальних основ у цивілістиці. Він зазначав, що російське цивільне законодавство, хоча і містить більше загальних засад, ніж інші частини законодавства, але воно переважно є законодавством окремих випадків, тоді як, наприклад, французьке цивільне законодавство переважно – законодавство загальних засад. Проблема автор бачив у юридичній необізнаності тих, хто створює закон [14, с. 47]. Дійсно, для визначення загальних засад необхідно мати теоретичну обізнаність і підготовку.

Загальні положення про зобов'язання є тими засадами, яким має відповідати всяке зобов'язальне відношення, якщо інше не вказано у законі, договорі, їх розробка є складним завданням законодавця (насамперед це задача, звичайно, доктрини, але крапку все ж таки ставить законодавець).

Загальна частина зобов'язального права – засади, загальні усім або більшості зобов'язань. Ці загальні засади вироблені головним чином юриспруденцією імператорського Риму. При цьому вони були розвинені і систематизовані пізнішою, особливо сучаснішою доктриною [15].

Згадаємо також слова Д.І. Мейера, що точно відображають важливість неказуїстичного підходу до правового регулювання зобов'язань: «чим більше в законодавстві загальних юридичних начал, тим більше терен для витягання висновків з його визначень; навпаки, чим більше законодавства представляє визначень окремих юридичних випадків, тим ця діяльність вужче» [14, с. 58].

К.П. Победоносцев писав, що останнім часом виникає багато нових видів договорів (внаслідок і зобов'язань з договорів – уточнення моє – Н.Г.), але усі ці нові види за необхідності повинні входити в загальну систему договірного права і відповідати основним його засадам. Ці загальні засади в до-

говірному праві визначніші і точніші, ніж в інших частинах права цивільного, і в застосуванні їх найвиразніше виявляється строга послідовність юридичного мислення. Ось чому ці загальні засади в договорах вимагають перш за все ґрунтовного роз'яснення. Воно пропонується, звичайно, в так званій загальній частині вчення про договори (що є складовою вчення про зобов'язання – уточнення моє – Н.Г.) [16].

Розуміння необхідності розробки загальних положень про зобов'язання вже наприкінці XIX століття визнавалася більшістю цивілістів.

Праці В.І. Голевинського, Ф.К. Савіні, Б. Виндшейда [12; 17; 18], присвячені загальним положенням зобов'язання, відкрили новий шлях для розвитку зобов'язального права.

Можемо навіть сказати, що вчення про зобов'язання як вчення про основні засади зобов'язання, а не вчення про окремі види зобов'язань, отримало методологічне значення, стало відправним пунктом подальших досліджень.

Адже в науці ніщо не народжується, не спираючись на досвід і знання попереднього покоління. Використання досягнень наукової думки для побудови нових конструкцій являється в праві, втім, як і у будь-якій іншій науці, вираженням спадкоємності поколінь [19, с. 14].

У радянський період праці М.М. Агаркова, О.С. Йоффе, А.А. Лунца та І.Б. Новицького, іноземних авторів Р. Сават'є, Є. Гудеме визначили, накреслили напрямки розвитку вчення про зобов'язання.

Наявність зазначеної теоретичної бази дозволила розробити і закріпити основні положення про договірні та недоговірні зобов'язання у ЦК України.

Оскільки цей нормативний акт увібрав у себе досягнення вітчизняної й світової теорії та практики цивільного права, тому їх правильне сприйняття й використання неможливе без усебічного й повного вивчення як історичного досвіду, так і сучасного досвіду застосування відповідних норм, а також установлення необхідності вдосконалення законодавства.

Хоч за роки незалежності в Україні було прийнято багато нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання відносин у приватноправовій сфері, але в той самий час кількісні показники законотворчості в Україні не завжди узгоджуються з якістю нового українського законодавства, недоліки якого обумовлені переважно його несистемним характером. Значною мірою ці проблеми викликані недостатністю теоретичних праць, присвячених комплексному аналізу проблеми формування вітчизняного цивільного права.

Приватноправова складова, як дуже важливий елемент життєдіяльності суспільства й дер-

жави, визначає рівень розвитку громадянського суспільства. Розвиток тих або інших інститутів цивільного права, пов'язаних із зобов'язаннями, відіграє важливу роль у формуванні стабільного цивільного обороту.

Оновлене цивільне законодавство вимагає переосмислення багатьох теоретичних проблем зобов'язального права, оскільки фундаментальні питання вітчизняної цивілістики отримали розробку в період дії старих цивільних законів. Нині виникла нагальна необхідність у науковій оцінці процесів трансформації діючого права, що відбуваються.

Практично значимим завданням сьогодні є як можна швидкіше і повніше відновлення теоретичного рівня цивілістики. Саме це завдання ставиться автором (в межах теми дослідження).

Особливої актуальності для виробки загальної концепції вчення про зобов'язання набуває дослідження об'єкту та змісту зобов'язання, оскільки саме вони визначають специфіку кожного різнови-

ду зобов'язання. Суб'єктний склад зобов'язання, зазвичай, не впливає на специфіку зобов'язання, крім невеликого кола зобов'язань, наприклад, зобов'язань, що виникають з договору прокату, роздрібною купівлі-продажу тощо. Крім того, за колом питань, що потребують розгляду, дослідження питання про суб'єкти зобов'язання потребує окремого монографічного дослідження.

Висновки. Багато питань відносно об'єкту та змісту зобов'язальних відносин не вирішені законодавчо, що неминуче викликає різноманітність доктринальних тлумачень і не сприяє формуванню однакових підходів в правозастосовній практиці. Такий стан речей, думається, потрібно виправляти з урахуванням важливості динаміки, поступального й ефективного економічного розвитку країни.

Завдання складне, але це не заперечує необхідності здійснення спроб вибудувати цілісну концепцію теорії зобов'язань, її загальнотеоретичної частини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Майданик Р. Поняття зобов'язання в цивільному праві України / Р. Майданик // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 3. – С. 67-71.
2. Щенникова Л.В. Гражданско-правовое понятие обязательства / Л.В. Щенникова // Законодательство: Право для бизнеса. – 2005. – № 8. – С. 8-11.
3. Скловский К.И. Собственность в гражданском праве : учеб.-практ. пособие / К.И. Скловский. – 3-е изд. – М. : Дело, 2002. – 512 с.
4. Лещенко В.С. Рецепція змісту зобов'язання з точки зору категорії свободи / В.С. Лещенко, Ю.М. Турчак // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. – О., 2008. – Вип. 41. – С. 157-160.
5. Черепакhin Б.Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://civil.consultant.ru/elib/books/22/page_31.html
6. Керимов Д.А. Проблемы общей теории права и государства : в 3-х т. / Д.А. Керимов. – Т. 1. – М., 2001. – 570 с.
7. Гамбаров Ю.С. Курс гражданского права / Ю.С. Гамбаров. – (СПб. : Типогр. М.М. Стасюлевича, 1911. – [Репринт]). – М.: Спарк, 2006. – Т. 1. – 781 с.
8. Степанов Д.И. Вопросы методологии цивилистической доктрины. Актуальные проблемы гражданского права: Сборник статей / Д.И. Степанов / под ред. О.Ю. Шилохвоста. – Вып. 6. – М., 2003. – С. 1-32.
9. Гонгало Б.М. Мысли и речи о науке гражданского права. Цивилистические записки / Б. М. Гонгало // Межвузов. сб. науч. трудов. Вып. 2. – М., 2002. – С. 8-10.
10. Карапетов А.Г. Расторжение нарушенного договора в российском и зарубежном праве / Карапетов А.Г. – М. : Статут, 2007. – 876 с.
11. Годэмэ Е. Общая теория обязательств / Е. Годэмэ ; [пер. с франц. И.Б. Новицкого] // Ученые труды ВШЮН. – 1948. – Вып. XIII. – 512 с.
12. Голевинский В. О происхождении и делении обязательств / В. Голевинский. – Варшава : Тип. О.Бергера, 1872. – 310 с.
13. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – [пер. с фр. В.А. Туманова]. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 400 с.
14. Мейер Д.И. Русское гражданское право : в 2 ч. / Д.И. Мейер. – М.: Статут, 1997. – Ч. 2 (по испр. и доп. 8-му изд. – СПб., 1902). – 455 с. (Сер.: Классика российской цивилистики).
15. Гримм Д.Д. Лекции по догме римского права / Д.Д. Гримм. – М. : Зерцало, 2003. – 496 с.
16. Победоносцев К. Курс гражданского права / К. Победоносцев. – СПб. : Синодальная типогр., 1896. – Ч. 3 : Договоры и обязательства. – 620 с.
17. Виндшейд Б. Об обязательствах по римскому праву / Б. Виндшейд. – СПб. : Типогр. Д. Думашевского, 1875. – С. 2-3.
18. Савиньи Ф.К. Обязательственное право. – [пер. с нем. В.Фукс и Н.Мандро]. – М. : Тип. А.В. Кудрявцевой, 1876. – 610 с.
19. Ем В.С. Для них право имеет ценность / В.С. Ем, В.В. Бердников // Неимущественный интерес и непреодолимая сила в гражданском праве. – М. : Статут, 2003. – 399 с.

Голубєва Нелі Юрїївна

ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ (ВЧЕННЯ) ПРО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття присвячена дослідженню значення загальної теорії (вчення) про зобов'язання для подальшого вдосконалення цивільного законодавства та методологічні засади побудови загальної концепції про зобов'язання. Зроблено висновок, що загальна концепція зобов'язання має бути досліджена через осмислення методологічного, систематичного, історичного й лінгвістичного значення цієї категорії.

Ключові слова: зобов'язання, зобов'язальне право, теорія цивільного права, методологія цивільного права, вчення про зобов'язання.

Голубєва Нелі Юрєвна

ЗНАЧЕНИЕ ОБЩЕЙ ТЕОРИИ (УЧЕНИЯ) ОБ ОБЯЗАТЕЛЬСТВЕ ДЛЯ ДАЛЬНЕЙШЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Статья посвящена исследованию значения общей теории (учения) об обязательстве для дальнейшего совершенствования гражданского законодательства и методологических принципов построения общей концепции об обязательстве. Сделан вывод, что общая концепция обязательства должна быть исследована через осмысление методологического, систематического, исторического и лингвистического значения этой категории.

Ключевые слова: обязательство, обязательственное право, теория гражданского права, методология гражданского права, учение об обязательстве.

Holubieva Nelli Yuriyivna

IMPORTANCE OF THE GENERAL THEORY (DOCTRINE) OF OBLIGATION FOR FURTHER IMPROVEMENT OF CIVIL LAW

The article explores importance of the general theory (doctrine) of obligation for further improvement of civil law and methodological principles of formation of general concept of obligation. It is made a conclusion, that the general concept of obligation need to be studied through understanding the methodological, systematic, historical and linguistic importance of this category.

Keywords: obligation, law of obligations, civil law theory, methodology of civil law, doctrine of obligation.